

tolányi Dezső. A testi örömek dicsőségét zengő, Rabelais-re emlékeztető sorai valóban elementáris erejűek. Ugyanilyen megkapó az a bensőséges, gyermeki alázat, amellyel a természetnek hódol. Amint azt több kritikusa megjegyezte, itt valóban a poverellónak, Isten játékos kedvű fráterjének, Szent Ferencnek alakját idézi fel. De az élvezetek és a gyönyörűség eufóriájában, az ízék mámorát és a természet csodálatát zengő sorok között szerényen rejtőzik csak itt-ott egy-egy utalás, amely mélyebb összefüggésekre mutat. Ez természetes is, hiszen a pörkölt-órák, a vargánya, tinóorrú, fülke gombák dicsérete, a libák és kacsák bővölete, meg az „Istennel teli bolyongások”, Csobánka, Visegrád, Bakonybél, „az Isten ölében ülő tájak” ámulása a lírai költő szubjektív, személyi élménye és verseiben csak ritkán említi meg, hogy ezt az élményt kollektíven élte meg, hogy a társaság, a barátok, cimborák, partnerek nem egyszerűen környezete, hanem közege volt élete legszébb és legderűsebb pillanatainak. Egy helyen megírja ugyan, hogy „Bartókról, Kodályról beszélgettünk, áradoztunk és / vitatkoztunk s késő éjszakában nagy hevülettel. / Minden savunk a zene hullámaival hőmpölygött / kamasz-boldogan.” Másutt meg elmondja egy fóti találkozásról: „Vörösmartynak hódol rendületlenül e mindig / szébre szomjas baráti kör, mikor évről-évre / találkozik itt a szőlőt érlelő sugárzó / őszben a fóti domb megszentelt tetején, hogy / magába szállván, meghallja a költő legfájdóbb / intelmeit a haza sorsa felől.” E sorok sejtetik, hogy a kocsmá, a piac, az utca, a kirándulások, túl a fizikai gyönyörűségen a humanitásban teljesedtek ki. A magányos csavargó akkor volt boldog, ha megoszthatta örömeit, ha asztalát sokan vették körül, ha a természetet járva a hívek raja követte. Erről tanúskodnak a Vargha Kálmán által összegyűjtött levelezőlapok, üzenetek, értesítések. Hívta, kérlette, olykor agresszívan követelte, hogy barátai keressék fel egy újpesti vagy egy budai borozóban, jöjjenek el egy túrára, jelenjenek meg egy összejövetelen. Rosszallotta, megsértődött, zohorált, ha valaki „igazolatlantul” távol maradt. Ő, aki soha nem tartozott semmilyen organizációhoz, irodalmi áramlathoz, folyóirathoz, de még asztaltársasághoz sem, zokon vette, ha valaki elmaradt a rendezvényeiről. Nemcsak a maga választotta magány elől menekült, mint az „éjszakai kutya”, ki a füstös kocsmák előtt settenge a vidám részegek körül „boldogan várja, hogy meg-megsimogassák durva szórét, vagy tán meg is öleljék” hanem élete végéig kereste a barátokat, a kedvére való

társaságot. Nem született magányosnak, az élet tette azzá. Megvetett minden „embernek csúfolt földi férget”. Ropant igényes volt. Erről tanúskodnak verseinek ajánlásai és összefüvetelei meghívottainak névsora.

Közéleti magatartása is csak ezen összefüggések ismeretében érthető. Szemlélete, gondolkodása határozott és rendíthetetlen volt. Az önkénnyel, az erőszakkal, a fasizmussal szembeni ellenszegülésében tántoríthatatlan volt. Aláírta 1938-ban az első zsidótörvény elleni tiltakozást. Soha egyetlen sanda sort le nem írt. A legnagyobb szükségben sem küldött verset jobboldali lapnak. A politikában soha nem botlott el az egyébként csetlő-botló, csámpás csavargó. Pedig azt is tudta, milyen szívesen fogadná a jobboldali kurzus a fajlag kifogástalan, angyalföldi születésű proletárköltőt. Nem egy csábítás kísértette az ágyrajárót, a népkönyha látogatóját. Erről szól megrendítő Vallomása, amely megvallva, hogy mily nehéz megőrizni a becsületet „ez alkuvásra hajló ocsmány világban”, bibliai hangon fohászodik az éghez „S bár / gyarló vagyok, mégis arra kérek téged én, igaz / Isten: bélyegezz meg, s vedd el az eszem, vagy / némits meg, ha csak egy pillanatra is / megfedekeznek, mire kötelez az emberség.” S bár igen olvasott, művelt ember volt, és politikailag roppant tájékozott – erről tanúskodik néhány kivételes alkalmi írása, epigrammája – személyhez, párthoz, organizációhoz, ideológiához nem tudott kötődni. Egyik fiatalkori versében ezt írta: „És különben is mit bánom én, ha dilettáns vagy / epigon vagyok. Elsősorban a Lényeget dalolom. / Hogy templomi ömlengéssel vagy káromkodással, / legkevésbé sem fontos.” Ez nemcsak egy életre érvényes esztétika útmutatója maradt, hanem eszmei krédója is. Vargha Kálmán könyvének legfőbb érdeme, hogy Berda Józsefet, mint ezt a Lényeget kereső és kifejező költőt mutatja be.

Vásárhelyi Miklós

Belohorszky Pál: A mulandóság lovagrendje. Bp. 1981. Szépirodalmi Kk. 441 l.

E költői cím komoly elméleti felkészültséggel megírt tanulmányokat rejt. Belohorszky Pál a magyar és a világirodalom különböző korszakait kalandozza be, s elsősorban azt a folyamatot igyekszik tetten érni, ahogy a gondolkodástörténet elemei beszüremkednek az irodalomba, megtermékenyítik az írói gondolkodást, s a születő

műveknek formáló elveivé lesznek. Az irodalomtudományban mind többször esik említés arról, hogy egy-egy korszak filozófiai gondolkodása a következő korszakok művészetén is nyomot hagy, nos, Belohorszky Pál több helyütt meggyőző érvekkel bizonyítja e feltételezés helyes voltát.

Kötete két jól elkülöníthető ciklusra oszlik. Az elsőkben világirodalmi tanulmányokat olvashatunk, Cervantes *Don Quijote*-járól, a *Hamlet* és Duns Scotus bölcséletének összefüggéseiről és a *Vörös és fekete*ről, majd időrendi beosztásban következnek a magyar irodalmi tanulmányok, s aligha véletlen, hogy ez a sor *A csárda romjai* című Petőfi-vers elemzésével veszi kezdetét, hiszen Belohorszky Pál egyik legfőbb törekvése, hogy a magyar irodalomban azokat a műveket és alkotói pályákat vizsgálja, melyekben a nálunk oly kevésbé népszerű bölcséleti gondolkodás elemei is fellelhetők. (Bizonyára érdemes volna kutatásai során a későbbiekben Babitsra is kiterjeszki.) *A Haláltánc a vérről* című írásban „Ady Endre lírai kozmogóniájá”-ról olvashatunk, majd egy szellemes és ötletes fejtegetés következik Kosztolányi regényeiről, egy új szempontokat felvető méltatás Vas Istvánról és két igen eredeti dolgozat Juhász Ferenc egy-egy művéről, a *Gyermekek dalokról* és *A halottak királyáról*. Már e rövidke felsorolás is jelezheti, hogy Belohorszky Pál egy gondolati ívet is konstituál a magyar költészetben, s ez a törekvése azért is fontos és tanulságos, mert az irodalmi elemzés a létről való tudás megnyilatkozásaira kevésbé van figyelemmel, s szívesebben keres hatásokat ott is, ahol az író eredeti – esetleg filozófiai kiindulású – gondolatainak kellene nyomába erednie. A szerző különös affinitással fordul azok felé a művek felé, melyekben a modernebb bölcsélet lenyomatait érzi, ugyanakkor azonban olvasóját néhol igencsak nehéz feladat elé állítja, mert a pontosan körülhatárolható, egzakt fogalmakat szívesen oldja fel a maga metaforikus stílusában, s itt-ott olyan vibrálást teremt, amelynek nyugvópontjai nehezen bontakoznak ki. Hadd idézzünk egyetlen példát erre az érzésünk szerint alighanem fölösleges túlbonyolításra az Ady-tanulmányból: „Az én-mítosz Adynál gazdagodik a múltidéző és múltplédkba ágyazódó, biztonság- és küldetésalapot azokban találó megszállottsággal is, és e drámai vagy éppen tragikusnak is felfogható kettősség lesz a legfőbb alap az újfajta érzékenység, az asszociatív élményszimbolizmus indultatosabb kiéléséhez is.” (289. l.) Nyilvánvaló, hogy másodszori olvasásra nagyjából meg is lehet

érteni, mit akar kifejezni a szerző, de midőn egy dolgozatban túlságosan sok ilyen mondatra és kijelentésre bukkanunk, előbb-utóbb veszítünk kedvünkben, ami pedig nagy kár, hiszen Belohorszky Pál valóban a felfedező jóteknony szenvedélyével kalandozik az irodalom és a filozófia vonzó és sokszor félhomályos határterületein. S ugyanakkor megkapónak mondható az a törekvése is, hogy a gondolati elemre koncentrálna nem feledkezik meg a műegészről sem, a korról sem, hanem inkább ezeknek bonyolult ellentmondásait felfejtve igyekszik megragadni azt a művészi lényegét, mely a műalkotásban érzékletessé teszi az elvonatkoztatott gondolatokat, és képekbe vagy más trópusokba öltözteti a létről való bölcselkedést.

Ennek az ellentétékből a szintézis felé törekvő gondolkodásmódnak egyik igen érdekes és a szerző módszeréről is sokat eláruló megnyilatkozása a Hamlet-tanulmány. (Ámbár a Duns Scotus-i „szintézis-gondolat” a Don Quijote-elemzésben is fontos szerepet játszik.) Hiszen Joannes Duns Scotusban a modern keresztény filozófiatörténezsnek is az újkori individualista gondolkodás egyik előfutárát látják, kivált abban a meglátásban, hogy az individualitás értelemmel megragadható. Nos, Belohorszky Pál szinte mindvégig az „értelemmel megragadható”, pontosan körülhatárolható gondolati elemek meglétét és kifejeződését igyekszik nyomon követni a műalkotásokban. S nyilvánvalóan valamelyest Duns Scotus hatására, illetve az általa történt megihlettségére gondolhatunk akkor is, amikor módszerét áthatja az intuitív szemléletre való fokozott figyelem.

Már jeleztük bizonyos aggályunkat Belohorszky Pál előadásmódjával kapcsolatban. Hadd tegyük azonban hozzá ehhez, hogy bizonyos pontokon ez a költői, metaforikus, áthéült előadásmód szinte rímel az elemzett szövegre. Bár több ponton alighanem ki lehetne egészíteni azokat a fejtegetéseit, melyek során Kosztolányi regényeit elsősorban az esztétikum oldaláról közelíti meg, mégis azt kell mondanunk, hogy ez az írása a kötet legszebb, legjobban megszerkesztett darabja (s egyben annak is bizonyossága, hogy Kosztolányi jó néhány regénye igazi remekmű, hiszen új és új arcát mutatja az elemzőnek, mindig a szerint, honnét közeledik a hozzá, milyen kiindulópontot választ elemzéséhez). Szellemes az a végkövetkeztetés is, hogy az író „a döntő kérdést mindig megválaszolatlanul hagyja”, s két-vagy háromértelmű nyitott kérdést állít az olvasó elé, akiben a regény mondanivalója és

szándéka így tovább zeng és állásfoglalásra kész-teti.

Belohorszky Pál bölcséleti megközelítése különösen jól és eredményesen kamatozik Juhász Ferenc műveinek elemzésekor. A *Gyermekdalok* kapcsán jó kiindulási pontot választott, amikor azt hangsúlyozza, hogy a modern művészet egyik legfontosabb feladata, hogy tudatosítsa – vagy legalábbis tudatosítani próbálja –, ami a tudás számára még hozzáférhetetlen. Ilyenformán Juhász Ferenc versépítkezésének sok olyan vonatkozását teszi intuitíve érzékelhetővé, amit a ráció aligha tudna megragadni. S hasonlóan fontos a szerzőnek az az értelmezési kísérlete, ahogy Juhász Ferenc szerep- és küldetéstudatát méltatva rámutat annak korszerű, modern elemeire, s meg-

húzza azokat a szálakat, melyek a költőt a század nagy formabontóihoz és formateremtőihez kötik, anélkül persze, hogy itt a régi értelemben vett hatásokra kellene gondolnunk.

Amikor a *Mítosz, allegória, szimbólum* című bevezető tanulmányában Belohorszky Pál tisztázni igyekszik e fogalmakat, egyben modern értelmezésükre is kísérletet tesz. Kötetének azonban mindvégig ez az alaphangja: a létet értelmezni vágyó ember érzékenységével közelít a művészetekhez, hogy azokban is felmutassa a hasonló törekvéseket s a mind teljesebb gondolati fegyvertet, mely e nehéz és ellentmondásos létben tájékozódni segíthet.

Rónay László